

Nr 20

Utlåtande i anledning av väckta motioner om underlättande av kvinnors återinträde på arbetsmarknaden.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 194 av herr *Lars Larsson m. fl.* och II: 242 av fru *Holmqvist m. fl.* hemställes, att riksdagen måtte begära, att Kungl. Maj:t tillsätter en utredning, som skyndsamt tar upp de problem som sammanhänger med att underlätta kvinnornas återinträde på arbetsmarknaden, och därefter återkommer med förslag i frågan till riksdagen.

I motionerna framhålles bl. a. att det finns en mängd kvinnliga ej förvärvsarbetande arbets sökande, som skulle kunna åtaga sig arbete om lämpligt sådant erbjüdes. Dessa kvinnor uppgår till tiotusental under det att arbetsförmedlingarna endast haft några tusental platssökande. Det kan på goda grunder antas att åtskilliga av dem som ansett sig kunna åtaga sig men inte sökt arbete utgörs av kvinnor, vilkas barn vuxit upp, men som av bristfällig yrkesutbildning eller beroende på ändrade arbetsmetoder i deras tidigare yrken, känner sig förhindrade att återinträda på arbetsmarknaden.

Arbetsmarknadspolitiska och sociala skäl kan anföras som motiv för att underlätta dessa kvinnors återinträde i förvärvslivet. I första hand är det angeläget med ökningen av resurserna för omskolning och fortbildning, utbyggnad av yrkesvägledningen samt aktivisering av arbetsförmedlingsverksamheten.

Motionärerna påvisar att deltagarna vid arbetsmarknadsstyrelsens utbildningsverksamhet kan erhålla utbildningsbidrag. Då dessa kurser inte kommer att täcka behovet kunde de kanske kompletteras med en utbyggnad av motsvarande verksamhet i de kommunala yrkesskolornas regi.

I princip bör de ekonomiska villkoren för deltagarna vara desamma oavsett om en utbildningsverksamhet av nämnt slag bedrivs i arbetsmarknadsstyrelsens eller i de kommunala yrkesskolornas regi. Kostnaderna bör i huvudsak bäras av staten.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motion II: 242.

Utskottet har inhämtat yttranden över motionerna från arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning samt berett Yrkeskvinnors Samarbetsförbund (YSF) och Landsorganisationen (LO) tillfälle att inkomma med yttrande.

Arbetsmarknadsstyrelsen understryker betydelsen av att kvinnors återinträde på arbetsmarknaden underlättas och anför:

Enligt direktiven den 30 september 1960 för utredningen angående översyn av arbetsmarknadspolitiken kommer hithörande frågor också att bli föremål för behandling inom nämnda utredning. Arbetsmarknadsstyrelsen har emellertid bedömt frågan om kvinnornas inplacering på arbetsmarknaden vara av sådan betydelse och tidsmässigt så angeläget att åtgärder för en bättre anpassning av den kvinnliga arbetskraften till arbetslivet snarast bör vidtagas. Vid styrelsens plenum den 13 januari 1961 antogs därför ett aktivitetsprogram för den kvinnliga arbetskraften. Programmet innehåller förslag till åtgärder för att underlätta den kvinnliga arbetskraftens inträde på arbetsmarknaden på såväl längre som kortare sikt. Förslagen är generella och ej i detalj utformade. Det får ankomma på de lokala förhållandena, i vilken takt och i vilken omfattning programmet praktiskt skall kunna genomföras.

Programmets realiserande har hittills främst bestått i en utökning av den tidigare prövade omskolnings- och fortbildningsverksamheten. Under läsåret 1960—1961 utbildades i av överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen gemensamt anordnade kurser ca 2 400 kvinnor, företrädesvis medelålders och äldre. Denna verksamhet har för pågående läsår planlagts att omfatta en utbildningskapacitet av omkring 5 000 elever.

Någon större svårighet att erhålla lärare samt för utbildningsändamål lämpliga lokaler har ej förelegat. Däremot synes fortfarande råda en viss tröghet i fråga om kvinnornas intresse för utbildningsverksamheten. Fler-talet planerade kurser har emellertid kunnat erhålla tillräckligt antal elever efter annonsering och annan informationsverksamhet. Eleverna utgöres till större delen av kvinnor, som varit borta från förvärvslivet någon tid eller som för första gången vill söka sig ut på arbetsmarknaden. Däremot har de inte varit arbetslösa i den meningen att ett tidigare förvärsarbete just upphört. Ofta har de på grund av otillräckliga informationer om arbetsmarknads- och utbildningsförhållanden icke utnyttjat redan existerande samhälleliga hjälpmöjligheter för anpassning till yrkeslivet.

Utbildningen inom vårdyrkena har varit föremål för särskilda åtgärder. Chefen för inrikesdepartementet har givit i uppdrag åt en kommitté, bestående av cheferna för medicinalstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen att anordna utbildning av sådan personal, som skulle kunna avlasta eller ersätta sjuksköterskor. Utredningsarbetet har hittills lett till en försöksutbildning av tre nya yrkeskategorier inom sjukvården, nämligen röntgen-, radioterapi- och operationsassistenter. Under januari och februari månader 1962 har ca 100 elever påbörjat sådan utbildning. Därutöver har planlagts en utökning av antalet elevplatser vid laborantskolorna från ca 100 elever per läsår till ca 600. Vidare kan nämnas att reaktiveringskurser för sjuksköterskor, som varit borta från yrkesarbetet någon tid, samt viss kursverksamhet för personal, som kan avlasta sjuksköterskorna arbetsuppgifter i fråga om kontorsgöromål, håller på att utformas.

Inom arbetsmarknadsverket förberedes ävenledes en utredning om vilka arbetsuppgifter inom traditionellt manliga yrkesområden, som skulle kunna vara lämpliga för kvinnor. Utredningsarbetet härom planeras att kunna bli slutfört redan under år 1962.

Utbildningen av kvinnliga elever i yrken som av tradition betecknas som manliga sker f. n. på flera orter i kurser, gemensamma för män och kvinnor. Det har emellertid visat sig, att kvinnorna kommit att bli så fåtaliga i dessa kurser att de känt sig alltför isolerade. För att kunna under-

lätta rekryteringen av kvinnor till mera manligt betonade yrken har därför på försök anordnats kurser i mekaniska yrken för enbart kvinnliga elever. Sådan kursverksamhet pågår f. n. på tre orter.

Socialstyrelsen ansluter sig till syftet med motionerna och förordar att en utredning kommer till stånd. Vidare framhåller styrelsen att hemmakvinnorna utgör en betydande arbetskraftsreserv, som det — icke minst av sociala skäl — är önskvärt att skapa utbildnings- och arbetstillfällen för. Kvinnornas lämplighet för vårdyrkena och det mycket stora arbetskraftsbehovet inom dessa yrken understryks också av styrelsen, som dessutom anför:

Den s. k. särskilda hemhjälpen åt åldringar och invalider som i stor utsträckning utnyttjar kvinnlig arbetskraft av här ifrågavarande slag har sedan verksamhetens början år 1950 utvecklats i mycket snabb takt. Antalet åldringar och invalider, som under året erhållit mer eller mindre regelbunden hjälp i denna form, var i jämna tusental år 1954 18 000, 1958 45 000, 1959 50 000 och 1960 55 000. Det är enligt socialstyrelsens mening angeläget och finns även anledning räkna med att utbyggnaden av denna verksamhet kommer att fortsätta och att efter hand härigenom ett stort antal arbetstillfällen kan erbjudas.

Öppen hemsjukvård, särskilt avsedd för långvarigt sjuka, bedrivs av landstingen och torde alltmer komma att utvecklas.

Man siktar även i andra sammanhang, exempelvis i samband med omläggningen av provinsialläkarorganisationen, till en kraftig utbyggnad av hemsjukvården, som bl. a. avses övertaga en del av konvalescentvården. Utbyggnaden av denna verksamhet befinner sig ännu på ett förberedande stadium.

En utveckling av dessa verksamhetsgrenar till önskvärd omfattning förutsätter, att lämplig arbetskraft står till förfogande. Arbetskraftsbehovet på dessa områden kommer att bli mycket stort. Styrelsen finner med hänsyn härtill önskvärt att man parallellt med den ifrågasatta utredningen även uppmärksammar behovet av stödåtgärder för att effektivisera verksamheten på de nämnda, öppna vårdområdena.

Ett annat yrke där stor brist på utbildad arbetskraft föreligger är biträden på vårdinstitutioner av olika slag. Resurserna för utbildning av vårdpersonal på biträdesstadiet motsvarar för närvarande icke på långt när behovet. I motsats mot den särskilda hemhjälpen söker man här till övervägande del heltidsanställd arbetskraft. Enligt socialstyrelsens mening är den äldre arbetskraft, som åsyftas av motionärerna, lämplig för yrkesutbildning av detta slag.

Det är emellertid icke tillräckligt för att tillgodose motionärernas syften att kurser anordnas och arbetstillfällen öppnas. Man måste också se till att arbetsvillkoren blir så utformade att rekryteringen kan säkerställas. Även denna fråga synes lämpligen böra uppmärksammas i samband med den föreslagna utredningen.

Avslutningsvis må framhållas att man i förevarande sammanhang även torde ha anledning att beakta studiesociala utredningens nyligen framlagda betänkande »Vidgad vuxenutbildning på gymnasiestadiet» (SOU 1962:5).

Överstyrelsen för yrkesutbildning påpekar att de kurser det här i regel är fråga om icke — såsom motionärerna gör — kan rubriceras som arbets-

marknadsstyrelsens kurser. De tillkommer visserligen på begäran av arbetsmarknadsstyrelsen men anordnas av överstyrelsen, som även har ansvaret för att utbildningen får en sådan utformning, att kursdeltagarna får en utbildning som motsvarar arbetsmarknadens krav.

Överstyrelsen uttalar vidare:

Det är riktigt som motionärerna anför, att utbildningsmöjligheterna för de här berörda kategorierna kvinnor ännu icke är av tillräcklig omfattning. Överstyrelsen är dock angelägen framhålla, att den fristående kursverksamheten och den inom yrkesskolorna på detta område bedrivna verksamheten har större omfattning än som synes framgå av de båda motionerna. Enligt uppgifter från arbetsmarknadsstyrelsen avseende januari 1962, uppgick andelen kvinnor till 22 % av de personer, som genomgick yrkesutbildning för arbetslösa i de kurser det här är fråga om. Nämnas kan, att antalet kvinnor i kurser, som förbereder för återinträda inom olika kontorsyrken, var cirka 550 under hösten 1961.

Även om sålunda verksamheten ännu icke har tillräcklig omfattning är den emellertid under stark expansion. Medan vi hösten 1961 hade ca 550 omskolnings- och fortbildningskurser i gång hade detta antal enligt senast föreliggande uppgifter stigit till ca 700; målsättningen för den närmaste framtiden är att komma upp i ca 1 100 kurser. Det pågående arbetet med kursverksamhetens utbyggnad ligger i linje med motionärernas önskningsar. Dock bör följande observeras. De nuvarande omskolnings- och fortbildningskurserna utgör integrerande led i den nuvarande arbetsmarknadspolitiken. De underlättar återförandet till arbetsmarknaden av friställd arbetskraft. De kurser, som motionärerna avser, har ett delvis annat syfte. De jämte de andra av motionärerna samtidigt föreslagna åtgärderna syftar att till arbetsmarknaden återföra personer, som själva bedömer sin situation så, att de icke har möjligheter att längre uppträda som förvärvsarbetande.

Motionärerna föreslår, att en utredning tillsättes i syfte att få till stånd de erforderliga ändringarna i nu gällande bestämmelser. Överstyrelsen kan icke finna att detta är nödvändigt. Arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen har tillsammans byggt upp en organisation i syfte att bland annat utforma de stora dragen av kursverksamhetens inriktning. För detta ändamål har tillskapats samarbetsdelegationen för omskolningskurser m. m. I denna fungerar överstyrelsens chef som ordförande. Representerade är vidare arbetsmarknadsstyrelsen, svenska arbetsgivareföreningen, tjänstemännens centralorganisation och landsorganisationen i Sverige. Vidare finnes på tjänstemannaplanet en särskild arbetsgrupp för behandling av vissa gemensamma frågor. Enligt överstyrelsens uppfattning finns sålunda redan den erforderliga organisationen för en ökad och på delvis nya målsättningar inriktad kursverksamhet. Erforderliga ändringar i nu gällande bestämmelser, inventering av yrkesskolornas resurser, intensifierad upplysningsverksamhet m. m., är icke av större omfattning än att de synes kunna utredas av arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen gemensamt.

Överstyrelsen har i allt väsentligt anslutit sig till motionärernas förslag och föreslagit det nyss nämnda utredningsuppdraget till båda ämbetsverken. Överstyrelsen vill emellertid härjämte erinra om den sedan ungefär 1 1/2 år arbetande utredningen rörande arbetsmarknadspolitikens utformning. Det förtjänar i varje fall att övervägas, om icke det av motionärerna behandlade problemet är av den natur, att det borde bli föremål för överväganden även av denna kommitté, som då kan komma med förslag till mera långsiktiga åtgärder.

Yrkeskvinnors Samarbetsförbund framhåller särskilt nödvändigheten av att de lokala arbetsförmedlingarnas intresse för att tillvarataga dessa arbetskraftsresurser aktiveras. Det fordras bättre upplysning och kraftiga insatser från förmedlingarnas sida. Vidare är det angeläget att uppmärksamheten riktas på att uppdelningen i traditionellt »manliga» och »kvinneliga» yrkesområden motverkas.

Beträffande utbildningsbidrag för den av arbetsmarknadsstyrelsen bedrivna utbildningsverksamheten påpekar YSF att det i princip kräves, att vederbörande skall vara anmäld såsom arbetslös och därtill bedömas sakna förutsättning att på längre sikt erhålla stadigvarande försörjning inom sitt tidigare arbetsområde. YSF finner det i likhet med motionärerna angeläget att där skäl finnes utöka kursverksamheten och de därmed förbundna förmånerna, så att även andra än de arbetslösanmälda kan komma i åtnjutande av dem. De hemarbetande kvinnor, som önskar förvärvsarbete, synes dock redan nu kunna erhålla utbildningsbidrag.

YSF anför vidare att frågan om underlättande av kvinnors återinträde på arbetsmarknaden ingår i det utredningsuppdrag, som den år 1960 tillsatta arbetsmarknadsutredningen erhållit och förordar, att riksdagen i skrivelse till arbetsmarknadsutredningen framhåller angelägenheten av att dessa frågor ägnas tillräcklig uppmärksamhet.

Landsorganisationen anför bl. a.:

LO har vid flera tillfällen utvecklat sin syn på hur en aktiv arbetsmarknadspolitik bör utformas. Senast skedde detta i det betänkande om »Samordnad näringspolitik» som behandlades av 1961 års LO-kongress. Om de frågor som berörs i motionen heter det i betänkandet: »Trots att denna del av arbetsmarknadspolitiken (omskolnings- och utbildningsverksamheten) ägnats speciell uppmärksamhet de senaste åren framstår en ytterligare utökning av kapaciteten och resurserna som synnerligen önskvärd. Det gäller såväl utbildningsbidragens storlek och reglerna för deras utbetalande som antalet elevplatser och utbildningslinjer. Även här kan det vara rationellt att i vidgad omfattning låta icke-löntagare samt personer, som visserligen ej är arbetslösa, men som ändå önskar lära sig ett nytt yrke, erhålla ekonomiska bidrag under utbildningstiden. En särskilt viktig grupp är här kvinnor som efter några år som hemarbetande önskar gå ut på arbetsmarknaden, men vilkas tidigare yrkeskunskaper hunnit bli föråldrade eller vilka helt saknar yrkesutbildning.»

Som framgår sammanfaller motionärernas syn på denna fråga helt med LO:s, varför LO tillstyrker att de frågor, som berörs i motionen, blir utredda.

Arbetsmarknadsutredningens uppdrag innefattar också att utreda kvinnornas arbetsmarknad. I avvaktan på ett utredningsresultat bör statsmakterna dock icke avhålla sig från att genomföra delreformer för att höja arbetsmarknadspolitikens verkningsgrad.

Utskottet

Utskottet delar motionärernas mening att frågan om underlättande av möjligheterna för kvinnor som tidigare verkat på arbetsmarknaden att återgå till förvärvsarbete förtjänar stor uppmärksamhet. Utskottet finner det i och för sig värdefullt att, som framgår av den redogörelse arbetsmarknadsstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning lämnat i sina yttranden över motionerna, den kursverksamhet som pågår synes vara under snabb utveckling. Det är angeläget att arbetet härmed fullföljes. Utskottet vill vidare understryka vikten av upplysnings- och informationsverksamhet för att sprida kännedom om dessa kurser. Det vore vidare, med hänsyn till att många kvinnor av olika skäl kan vara bundna till sin hemort, av värde med ett närmare samarbete mellan företrädarna för den ovannämnda kursverksamheten och de kommunala yrkesskolorna.

När det gäller åtgärder på längre sikt har i remissyttrandena över motionerna hänvisats till den år 1960 tillkallade arbetsmarknadsutredningen, som har att företaga en översyn av arbetsmarknadspolitiken. Utskottet vill erinra om att i direktiven för denna utredning anförts bl. a. att den s. k. yrkesintensiteten bland kvinnorna kommer att stiga och att härigenom ett ökat tillskott av kvinnlig arbetskraft — i stor utsträckning deltidsarbetande — är att påräkna. Bl. a. kommer kvinnornas arbetsmarknadsproblem att få en allt större betydelse under de närmaste åren.

Det synes utskottet med hänsyn till det ovan anförda som om motionernas syfte skulle kunna i väsentlig grad tillgodoses utan tillsättande av en särskild utredning i frågan, då de i motionerna upptagna spörsmålen i stort synes komma under prövning av arbetsmarknadsutredningen. Utskottet förutsätter att utredningen kommer att överväga åtgärder för att underlätta för bl. a. hemarbetande kvinnor att vinna återinträde på arbetsmarknaden.

Även om utskottet sålunda icke ansett sig böra förorda en särskild utredning i ämnet är de i motionerna anförda synpunkterna av sådan vikt att utskottet — med framhållande av att den pågående verksamheten bör fortgå under iakttagande av utskottets ovan anförda önskemål — vill hemställa,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 194 och II: 242 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att motionerna jämte utskottets utlåtande över desamma överlämnas till arbetsmarknadsutredningen.

Stockholm den 20 mars 1962

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Nestrup*, Sörlin*, Kaijser*, Axel Emanuel Andersson, Hedström*, Hellebladh, Widén*, Tage Johansson, Schött Lars Larsson* och Eric Peterson; samt

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, fru Jäderberg, herr Svensson i Kungälv, fru Thunvall*, herrar Carlsson i Huskvarna, Nilsson i Bästekille, Keijer*, Larsson i Borrby, fru Ekroth och herr Edlund.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.